

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 16.10.2020

Kabul / Accepted: 15.11.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

YAZMA SANDIKLARI

Gülten KURT*

Öz

Geçmişten günümüze farklı medeniyetlerle harmanlanan Anadolu, oldukça zengin bir kültür birikimine sahiptir. Bu birikimin kuşaktan kuşağa aktarılması, yaşatılması ve devamlılığın sağlanması ise gelenek göreneğe bağlı olarak toplumun ihtiyacı olan kendi ürünlerini üretmesiyle birlikte kullanması ve sürdürülmesine bağlıdır. Çok uzun bir geçmişe bağlı olan el sanatlarımız kullanılan malzeme, yapım tekniğinde uygulanan incelik, kullanım alanı çeşitliliği ve motif özellikleriyle ile sanat değeri oldukça yüksek etnografya eserlerimiz arasında yer almaktadır. Yaşadığı coğrafyaya bitki örtüsüne ve iklim şartlarına göre el sanatları ürünleri çeşitlilik gösterirler. Kullanım amacına ve geleneğe yönelik olarak Türk insanı zekâsını, zevkini, inceliğini ve iç dünyasının zenginliğini büyük bir özenle meydana getirdiği bu ürünlerine yansıtmaktadır.

Bu ürünlerin meydana getirilmesinde çeyiz geleneğine bağlı olarak yapılan el sanatları ürünleri kültürümüzü yansıtan önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Türklerde çeyiz geleneği Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır, kız çocuğunun doğumuyla başlayan bu hazırlık sürecinde çeyiz sandığına farklı tür ve kullanım alanına sahip, danteller, oyalı örtüler, işlemler, peşkirler, uçkurlar, çoraplar, dolap örtüleri, yatak takımları gibi ihtiyaçları zaman içerisinde yapılarak sandıkta yer alır. Gelin kızın baba evinden oğlan evine götüreceği tüm maddi ve manevi varlığı bu sandığın içerisinde yer alır. Çeyiz sandığıyla birlikte kız çeyizinin en önemli ve gösterişli parçalarından birini oyalı yazmaları ve tülbentleri oluşturmaktadır. Özenle hediye olarak kullanılmak üzere hazırlanan bu oyalı yazma ve tülbentler bohçalarda veya özel olarak yapılan yazma sandıklarında muhafaza edilmektedir. Bu çalışmayla Anadolu'da birçok bölgede yapılan oyaların saklanması ve muhafazasına yönelik tespit edilen yazma sandıklarının geleneğimizdeki yeri ve önemi anlatılmaktadır.

Anahtar kelimeler: El sanatları, çeyiz, oya, yazma sandıkları

* Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü BOLU
kgulden@gmail.com ORCID ID:0000-0002-8998-0281

YAZMA CHESTS

Abstract

With its blend of different civilizations from the past to the current time, Anatolia has a quite rich cultural accumulation. Carrying this accumulation to the future generations, keeping alive and maintaining it depends on customs and traditions with the use and maintenance of it by producing the own products which the community needs. Our handicraft arts having a long past take place among ethnographic works with a high artistic value with their features of materials, the elegance applied in the production technique, variety in the field of use and motive characteristics. Handicraft arts vary depending on the plantation of the geography inhabited and climatic conditions. As for the purpose of use and tradition, Turkish people reflect their intelligence, taste, delicacy and the internal richness on the products they produced with a great care.

In the production of these works, handicraft arts that are made based on the tradition of trousseau comprise a significant part reflecting our culture. Trousseau tradition in Turks goes back to the Central Asia. In the this preparation process which starts with the birth of the daughter, her needs such as laces, clothes with laces, embroidery, towels, embroidered belts, socks, clothes for cupboards, bedclothes which have different types and fields of use are placed in the trousseau chest in time. All the tangible and intangible assets which the bride would from her own father's house to her husband's house are in this chest. With this chest of trousseau, one of the important and elaborate parts is the laced yazmas and muslins. These yazmas and muslins that are prepared in a great care as a gift or an object to be used daily are kept in bundles and in the chests that are made particularly for yazma products. With the current study, it is aimed to tell the place and importance of yazma chests that were determined in many regions used to keep and protect the laces in our tradition.

Keywords: *Handicraftarts, trousseau, oya, yazmachest*

Giriş

Geçmişten günümüze farklı medeniyetlerle harmanlanan Anadolu, oldukça zengin bir kültür birikimine sahiptir. Bu birikimin kuşaktan kuşağa aktarılması, yaşatılması ve devamlılığın sağlanması ise gelenek göreneğe bağlı olarak toplumun kendi içinde üretmesi, kullanması ve sürdürmesine bağlıdır. Her dönem kendi içerisinde kendi kültürünü oluştururken, geleneğe bağlı uygulamalar ise toplum içerisinde uzun süre kendine uygulama alanı yaratmaktadır. Hayatımızın üç evresini yansıtan doğum, evlilik ve ölüm gibi kültürel değerlerimizin her biri yörelere ve inançlara göre ayrıntılarla birlikte, farklı hazırlıklar, uygulamalar ve içeriklere sahiptir. Bunun içerisinde gençlerin birlikteliğini kapsayan evlilik olgusu ve bu süreç içerisinde yer alan söz, nişan, düğün adı altındaki farklı uygulamalar ailelerin maddi manevi birçok farklı yönde karşılıklı anlaşma ve sözlerle katılımını gerektirmektedir. Bunlar arasında yer alan çeyiz geleneği evlenen çiftlerin ihtiyacını karşılamak, uzun süre kullanım ve hatıra değeri taşıması dolayısı ile birlik ve beraberlik ruhunu, dayanışmayı arttırmak (Akpınarlı ve Durgut, 2004: 24) geleneğin gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla yönelik olarak önem taşımaktadır. Türk kültürünü tanıtmak, yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak görevini üstlenen göreneklerimiz arasında yer alan Türklerde çeyiz geleneği Orta Asya'dan günümüze kadar uzanmaktadır.

Fotoğraf: 1-2-3 eyiz serme geleneği ve oyalar

Kültürümüz içerisinde Türk El Sanatlarının zenginliği ve bu ürünlerin yapımıyla birlikte kullanımına bağlı geleneksel uygulamalar dikkat çekmektedir. Bu uygulamalar arasında çeyiz geleneğine bağlı olarak yapılan el sanatları çeşitliliği önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Çok uzun bir geçmişe bağlı olan el sanatları kullanılan malzeme, yapım tekniğinde uygulanan incelik, kullanım alanı çeşitliliği ve motif özellikleri ile sanat değeri oldukça yüksek etnografya eserlerimiz arasında yer almaktadır. Yaşadığımız coğrafyanın bitki örtüsüne ve iklim Şartlarına göre el sanatları ürünleri çeşitlilik göstermektedir. Kullanım amacına ve geleneğe yönelik olarak Türk insanı, zekâsını, zevkini, inceliğini ve i dünyasının zenginliğini büyük bir özenle meydana getirdiği bu ürünlere yansıtılmaktadır. Çeyiz hazırlama kültüründe oya teknikleriyle ilgili yapılan alan araştırmasında Anadolu'nun bazı yörelerinde, Konya, Seydişehir, Bolu, Antalya, Burdur, Adana, Mersin, Kahramanmaraş illerinde oyaların saklanması yazma sandıklarının çeyiz sandığı kadar önemli olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmayla kaynak kişilerden edinilen bilgilerle birlikte yazma ve çeyiz sandıklarının kültürümüzdeki yeri ve önemi örneklerle birlikte değerlendirilerek ele alınmıştır. Geçmişten günümüze kız çocuğunun doğumuyla başlayan çeyiz hazırlama sürecinde farklı tür ve kullanım alanına

sahip, danteller, oyali örtüler, işlemeler, çoraplar, peşkirler, uçkurlar, dolap örtüleri, yatak takımları, dokumalar gibi ihtiyaçları zaman içerisinde yapılarak çeyiz sandıklarında ve yazma sandıklarında yerlerini almaktadır.

Çeyiz Geleneğinde Sandığın Yeri ve Önemi

Kalın (Kalın) (Divan-ı Lügat-it Türk), Saçı (Orhun Anıtları), ÇeyizSerme, Çeyiz Asma, Çeyizlenmek, Çeyiz Düzmek, Çeyiz Yazma, Sergi, Sergilik, Sep, Sepiadlarıyla da bilinen çeyiz serme geleneğinde “çeyiz, gelin için yalnız anne baba değil, tüm akraba ve komşular tarafından, imece usulüyle hazırlanan her türlü özel eşya ve ev eşyasıdır.” Genç kızın yeni kuracağı eve, baba evinden götürdüğü gururu, el emeği, göz nurunun en önemli senedir (Onuk ve Akpınarlı, 2001:128).

Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Anadolu’da çeyiz geleneği yörelere göre değişmekle birlikte esasta büyük farklılık göstermemiştir. Selçuklular ’da çeyiz eşyası içinde el işlemleri, özellikle nakış, dantel gibi şeyler başta gelirken, mutfak eşyası olarak bakır kap kakac çok yer almaktadır. Her gelinin şahsi eşyasını sakladığı bir çeyiz sandığı vardır (URL1). Anadolu’nun birçok yöresinde yer alan “çeyiz yazma” “çeyiz serme”, “çeyiz asma” gibi adlarla anılan geleneğe bağlı olarak düğünden bir hafta önceseyirlik çeyiz eşyasının sergilenmesi âdeti geçmişten günümüze hala uygulanmaktadır. O dönemde çeyizlik eşyaların içinde yer alan çeyizlik halının bir yerinde dokuyanın bir tutam saçının, birkaç nazar boncuğunun veya değerli bir elbiseden kesilmiş bir parça kumaşın bulunması âdetinin nazara karşı bir önlem olduğu düşünülmektedir.

Türklerde çeyizin tamamına “kalın” çeyizin götürülme âdetine de “kalın götürme” denilmektedir (URL1). Bu geleneğin Orta Asya’ya kadar uzanmasıyla, sandığın ilk çağlardan beri kullanıldığı ve dış yüzeyinin de süslendiği bilinmektedir. Gelin kızın baba evinden kendi evine ve oğlan evine götüreceği tüm maddi ve manevi varlığı bu ahşap sandığın içerisinde yer almaktadır. Bazı yörelerde gelinin çeyizi sandıklara yerleştirildikten sonra çeyiz götürme esnasında gelinin varsa erkek veya kız kardeşi sandığın üzerine oturarak yanına bırakılan tepsiye erkek tarafından gelenlerden bahşiş almadan sandığı teslim etmediği bilinmektedir.

Fotoğraf: 4-5 Eski eyiz sandığı rnekleri(Bolu Eskipazar)

Sandık: içerisine çeşitli eşyaların yerleştirildiği, genellikle ahőaptan yapılan, kapaklı büyük kutu veya mahfaza. Sandığın ilkçağlardan beri kullanıldığı, dış yüzeyinin ssleendiği bilinmektedir (nder, 1995: 170). Geçmişten günümüze sürüp gelen maddi kültür ürünleri arasında yer alan ahşap iőçilięiyle yapılan ürünlerin el sanatlarımız içerisinde önemli bir yeri vardır (Akpınarlı ve Baykasoğlu, 2013: 10). Ağmak sözcüğü ile yükselen anlamına gelen ahşap ve oyma sanatı tarihi kaynaklara göre ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Türk Ahşap Sanatı, Osmanlı Döneminde el sanatları arasında önemli dallardan biri olan ağaç iőçlerinde; ahlat, ardı, armut, ceviz, am, fındık, katran, kestane, köknar, meőe, sedir, őimőir vb (Türk El Sanatlar, 1993 :200) ağaç türleri kullanılarak özellikle oyma ve kakma tekniği ile büyük sanat değeri taşıyan eserler ortaya koymuőlardır (Barışta, 2005: 94).

Fotoğraf: 6-7 Günümüz eyiz sandıklarından rnekler

Bölgelerin bitki örtüsüne bağlı olarak ham maddenin zenginliği kolay elde edilmesi ile birlikte kolay işlenebilmesi, doğal görüntüsüyle sıcaklık hissi uyandırması bakımından ahşap malzemenin kullanıldığı sandıkların, düz yüzeyli olanlarıyla birlikte ahşap oymalı veya renkli madeni levhalar, çivi başları, aynalar gibi farklı malzemelerle yüzeylerinin süslendiği eski örnekler görülmektedir. Özellikle saray ve konak sandıkları sedef, fildişi kakmalı, altın, gümüş işlemeli üzeri sırmalı kumaşlarla, derilerle kaplı örnekleri bulunmaktadır (Önder, 1995: 170). Anadolu’da evliliği çağrıştıran her türlü uygulama temelde çoğalma ve bereketi simgelemektedir. Kadının simgesi ana tanrıça Kibele, onun ağacı ise sedir ağacıdır. Ağaç soyun devamlılığını sembolize etmektedir(Erbek,2002:80). Dolayısıyla Anadolu’da en güzel sandıkların ceviz, servi, gürgen gibi sert ve sağlam ağaçlardan yapıldığı bilinmektedir (Önder, 1995: 170).

“Kız beşikte çeyiz sandıkta” Atasözü Türk Kültüründe kız çocuklarıyla birlikte çeyiz ve sandık bütünlüğüne gösterilen hassasiyete ve kız çocuğunun doğumuyla birlikte evin bereketleneceği, evlilik çağına kadar çeyizinin sandıkta hazır edileceği vurgusu yapılmaktadır. Evlilik yaşına kadar kendisi, annesi ve tanıdıkları tarafından büyük bir özenle hazırlanan çeyiz eşyaları gelecekte kuracağı yuvanın güzelliğini, beklentilerini ve umudunu yansıtmaktadır. Öyleki sandığına koyacağı çeyizlerini hazırlarken yaptığı dokuma, çorap ve işleme gibi yapılan ürünlerin üzerine geneldeevlilik ve çocuk isteğini simgeleyen fakat bazı yörelerde tabut ve ölüm temalarını da taşıyabilen (Erbek, 2002: 80)“sandık” isimli motifler diğer motiflerle birlikte yer almaktadır. Dolayısıyla geleneksel olarak her genç kızın doğumuyla birlikte veya evlilik öncesi alınan sandıklar hayatının her evresinde önemli bir değer olarak yer almaktadır.

Sandıklar yapıldıkları eşyayı korumak, muhafaza etmek ve saklamak amacıyla yapıldığı için, evrak sandıkları, para sandıkları, yardım sandıkları, mücevher sandıkları, çeyiz sandıkları, yazma sandıkları, gibi saklanmak üzere içine konulan eşyanın ismiyle anılmaktadır. Kaynaklarda 1675’te IV. Mehmet’in kızı Hatice Sultan’ın çeyizinde yedi katıra yüklenmiş şeker sandıklarının yer aldığı belirtilmektedir(URL1). Sandıklar sadece çeyiz eşyalarını değil aynı zamanda genç kızın ve kadının kendine ait özel eşyalarının da özenle muhafaza edildiği kapalı bir kutudur. Kendine ait gizli mektuplarının kokulu mendillerinin oyalı yazmalarının özenle yerleştirildiği ve sahibi tarafından kilitlenerek özenle korunduğu özel mülkiyetidir.

Gelin olacak kızın özenle hazırladığı çeyizlerini ve özel eşyalarını muhafaza amacıyla saklarken, kadının evlilik hayatı boyunca çocuklarıyla taçlandığı, evliliği süresince geçmişe ait tüm yaşanmışlıklarını da bu sandıklarda özenle saklamaya devam ettiği bilinmektedir. Sandık kutsaldır, bir zamanlar bütün saflığı doğal güzelliğiyle gençliğini ve yeni gelinliğinde bohçalar içerisinde hamam tasından havlusuna, yatak takımlarından oda takımlarına kadar itina ile çeyizlerini, kendine ait özel eşyalarıyla birlikte hatıralarını saklarken, yaşlılığında ise bunların yerini, kefen bezi, sabun, yazma, çörek otu gibi ölüme hazırlık anlamında kullanılan eşyalar almaktadır.

Oyalar ve Yazma Sandıkları

Çiçek çiçek umuda ve güzelliğe yansıyan çeyizlerle birlikte oyalar ise çeyiz geleneğimizin önemli parçaları arasında yer almaktadır. Kadınlarımızın tamamen kendi zevki ve becerisiyle ürettiği bu oyalar sadece inancına bağlı olarak fiziksel ihtiyacını karşılamakla kalmamış, inceliği ve zarafetiyle kadınlarımızın konuşamadığı dönemlerinde duygu ve düşüncelerini yansıtan sözsüz bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Günümüzde Motifleri ve renkleriyle birbirinden güzel oya örnekleri sanat değeri taşıyan özellikleriyle müzelerimizin önemli etnografya eserleri arasındayyerlerini almışlardır.

Fotoğraf: 8-9 İğne oyası ve boncuk oyası örnekleri

Birbirinden çok farklı malzeme ve teknikle üretilen oyarımız kadınlarımızın süsleme ve süslenme geleneğine bağlı olarak hemen hemen her bölgede farklı isim ve örneklerle yapılmış ve çeyizin bir parçası olarak yapılmaya devam etmektedir. Bazen yazmasının ucunda, bazen elbisesinin

kol kenarında, bazen sevdiğine işlediği ipek mendilin ucunda, bazen bir kesenin ağız kenarını süslemeye kullanılmıştır. Geçmişte çok çeşitli alanlarda kullanılan ipek ipliklerle yapılan oya örnekleri ne yazık ki günümüzde eski inceliğinde yapılmamaktadır. Yapıldıkları araca, gerece ve kullanım amacına göre farklılıklar gösteren oyalar günümüzde çoğunlukla, yazma kenarlarında, yatak takımlarında, perdelerde, masa örtülerinde, kıyafet süslemelerinde görülmektedir. Kız çeyizleri için örtünme ve hediye amaçlı yapılan, iğne oyaları, tığ oyaları, mekik oyaları, firkete oyaları, boncuk oyaları model ve isim yönünden bölgelerimize göre farklılık göstermekte ve ailelerin maddi gücü ve sosyal statüsüne bağlı olarak çeyiz içerisindeki miktarı değişmektedir.

Özenle yapılan bu oyalı yazma ve tülbentlerin muhafaza şekilleriyle çeyiz kültürümüzün uygulamaları arasında farklılık göstermektedir. Yörelerimizde oyalının cinsine, kullanım amacına, ailenin imkânlarına bağlı olarak tülbent, yazma ve namaz örtülerinin muhafaza edilme şekilleri de değişmektedir. Farklı yörelerimizde oyalı yazma, şeş, yemeni tülbent gibi başörtüler beyaz işlemeli bohçalar içerisinde, çeyiz sandıklarında, dolaplarda, karton kutuların içerisinde korunurken, bazı yörelerde ise özel olarak yapılan “ oya camekânı, yazma sandığı, yemeni sandığı, oya sandığı” gibi isimlerle anılan özel “yazma sandıklarında” muhafaza edilmektedir.

Fotoğraf: 10-11 Oya camekânı (Seydişehir)(Kurt,2001:42) Yazma sandığı (Adana)

Tamamen oymalı ahşap, yarı oymalı desenli ahşap ve cam, metal ve cam karışımı veya tamamen cam gibi farklı malzemelerin ayrı ayrı veya birlikte kullanıldığı bu yazma sandıkları ve muhafaza ettikleri oyalara maddi ve manevi değeriyle birlikte çeyiz sandığı kadar önemli bir yere sahiptir. İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinde yapılan bazı saha çalışmalarında tespit edilen birbirinden farklı malzeme ile yapılmış yazma sandıklarının hala içlerinde rengârenk iğne oyaları, boncuklu tülbent oyalarıyla birlikte, birçok ailenin evinin bir köşesinde muhafaza edildiği görülmektedir. Özellikle yeni evli gelinlerin evinin en görünür köşelerinde veya yatak odalarında yazma sandıkları özel olarak sergilenmektedir. Camın arkasından yansıyan rengârenk oyalara sizi güzelliğiyle cezbederken camlı kapağı açarak inceleme şansınız bulunmamaktadır. Kapak üzerinde yer alan kilit sistemiyle birçoğunun kilitli olduğu görülmektedir. Sahibinin açıp kapattığı yazma sandıklarının kapakları açıldığı anda kendine has ahşap kokusu veya sabun kokusunun etrafı sarıvermesi dikkat çekmektedir.

Fotoğraf:12-13-14 Yazma sandığı (Mersin) Yazma Sandığı (Burdur)
(Kurt,2011:73)

Günümüzde genellikle ceviz ağacından yapılan örnekleri çoğunlukta olup eski sandıklar arasında dış yüzeyi formika kaplama ahşap örnekler de tespit edilmiştir. Genellikle dikdörtgen şeklinde ve sekizköşeli tamamı ahşap örnekler, üç kenarlı olan örnekler ile dörtkenarlı camlı ve ahşap yazma sandıkları örnekleri tespit edilmiştir. Yazma sandıklarının boyutları birbiriyle hemen hemen aynı ölçülerde olup ortalama uzunlukları: 50 cm, en: 30 cm ve derinlik: 35 cm arasında veya uzunluk:44 cm, en:29 cm, derinlik: 25 cm gibi az bir farkla benzer boyutlar tespit edilmiştir.

Sandıklar genellikle doğal ahşap malzemeden ve cevizden yapılmakta olup müşterinin isteğine bağlı olarak daha gösterişli olması düşüncesiyle sandığın iç kısmı kırmızı saten kumaşla dakaplanmaktadır. Sandık üreticilerinden edinilen bilgiye göre doğal ahşap görünümünde sandıklar daha çok tercih edilirken eskitme tarzda vernikli veya varaklı sandık örneklerinin de günümüzde talep edildiği belirtilmiştir. Tamamı ahşap olan yazma sandıklarının yüzeyinde dallardan oluşan simetrik bitkisel bezemeli kompozisyonları görmek mümkündür. Yüzeyi camlı olan ahşap çerçeveli sandıkların ise üzeri çok detaylı kabartma oyma desenlerinin yapımına elverişli değildir. Tamamı veya bir kısmı ahşap ve cam olan bu örnekler alternatif dış yüzeyi ahşap çerçeveli olup cam yüzeyli kısımlarının eski kilim desenleriyle kaplandığı yeni örneklerinde yavaş yavaş bu örnekler arasında satışa sunulmaktadır.

Fotoğraf: 15-16 Yazma sandıkları ve şerit oylar(Tarsus, Adana)

Evlilik ncesi farklı tekniklerle yapılan oyalı yazma ve tülbentlerin her biri belirli bir düzen içerisinde sandığın genel şekline göre yerleştirilmektedir. Şerit şeklinde örülerek sonradan dikilmek üzere muhafaza edilen kartona sarılı oyalara da bir kısmı bu sandıklarda muhafaza edilmektedir. Çeyiz için hazırlanan hediye, gelinlik, günlük kullanım diye yapılan renk renk çeşit çeşit oyalı yazmalar ve tlbentlerle doldurulan oya ve yazma sandıkları büyük çeyiz sandığıyla birlikte yan yana veya büyük sandığın üstünde yerini alır. Yapılan oyalı örtülerin sandık içerisinde üst üste aynı hizada belirli bir düzen içerisinde muntazam görünmesi için bazı işlemlerin itinayla yapılması gerekmektedir. İğne oyalara genellikle yazma kenarlarına yapılması, şerit şeklindeki boncuklu tığ mekik ve firkete oyalara ise düğün hazırlığı zamanı gelince beyaz tlbentlere dikilmesi gerekmektedir. Kız tarafının yakınlarıyla birlikte bir araya gelerek çeyiz hazırlığı sürecinde yazmalar ve tülbentler için sandığa yerleştirilmeden önce işlemler düzenlemeler yapılmaktadır.

Fotoğraf: 17-18-19 gen katlanan tülbentlerin sandığa yerleştirilme düzeni

Her bir oyalı yazma veya tülbent dörde veya oyalının iki yan kenarlarında yer alacak şekilde önce dörde sonrada üçgen şeklinde katlanarak açılmayacak şekilde tek tek kenarlarından itinayla teyellenir. Düğüne kadar açılmamak üzere bu şekilde hazırlanan oyalı tülbent ve yazmalar yine belirli bir düzen içerisinde sandığa özenle tek tek yerleştirilir. Yazma sandığının geometrik şekline ve oyalının camlı ön yüzey vitrininde görünecek şekillerde yazmalar ve tülbentler üçgen şeklinde köşelere sırayla V şeklinde veya kare olarak dikdörtgen sandığın camlı yüzeyinden yineoyalı görülecek şekilde üst üste yerleştirilir (Kurt, 2011: 76). Bin bir emek ve özenle yapılan oyalı yazmalar ve tülbentler bu şekilde yazma sandıklarında yerlerini alarak düğün günü çeyiz serme geleneğiyle birlikte görücüye çıkmaya hazırdırlar. En az büyük çeyiz sandığı kadar önemli olan ve düğün öncesi çeyiz götürmede yaşanan sandığın üzerine oturarak alınan bahşiş geleneği oya sandığı içinde geçerlidir. Çeyiz gönderilirken veya oğlan evi gelin almaya geldiğinde yazma sandığı gelin kızın erkek ve kız kardeşi tarafından saklanır veya gelinin bir yakını tarafından gelin arabasına kadar götürülerek bahşiş karşılığında damat tarafına teslim edilmektedir (Kurt, 2011: 73). Bu uygulamaların ve sandık kullanımının özellikle güney illerimizde daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. İç Anadolu illerimizde yavaş yavaş sandık geleneğinin azaldığı yönünde tespitler yapılırken günümüzde genellikle koleksiyon olarak toparlanan oyalı yazmaların ise kapalı ahşap yazma sandıkları yerine metal camlı aksesuarlar içerisinde hem muhafaza edildiği hem de dekor olarak kullanıldığı örnekler bulunmaktadır.

Fotoğraf:20-21 Gelin alma esnasında bahşiş alınacak sandık ve yazma sandığı

Sonuç

Orta Asya'dan günümüze Türk kültürü içerisinde yer alan çeyiz hazırlama ve çeyiz serme geleneği birçok yörelerimizde bazı farklı uygulamalarla birlikte özellikle küçük şehir ve köylerimizde devam etmektedir. Genel olarak kız evi tarafından hazırlanan sandık çeyizleri ayrı bir önemle birlikte uygulamayı gerektirmektedir. Kız ailesinin ekonomik durumuna göre çeyiz eşyaları farklılık gösterse de özellikle çeyiz sandıkları her genç kızın evlilik hazırlığında iken alınan ilk eşyalardan biri arasında yer almaktadır. Kız çocuklarının doğumundan itibaren özenle yapılan çeyizleri çocukluğundan başlayarak ölümüne kadar bu sandıklarda özenle muhafaza edilmektedir.

Fotoğraf:22-23-24 Ahşap oyma tekniği ile yapılmış sandıklar
(Kahramanmaraş)

Bazı yörelerimizde büyük çeyiz sandığı kadar önemli bir yere sahip yazma sandıkları küçük olmakla birlikte taşıdıkları maddi ve manevi değere sahip oyalı yazma ve tülbentlerin muhafazasında kullanılmaktadır. Yapılan alan araştırmasında birkaç bölgede farklı tarz ve malzemelerden yapılmış yazma ve oya sandığı adıyla kullanılan sandıklar karşımıza çıkmıştır. Her biri buldukları mekânların bir yerinde işlevlerine devam etmektedir. Tamamı ahşap veya camlı yüzeylerin arkasında yer alan büyük bir emekle işlenmiş

birbirinden kıymetli oyalı yazma ve tülbentler rengârenk umutların işlendiği her biri el emeği göz nuru dediğimiz çeyizlerin bir parçasını oluşturmaktadır. Yazma sandıkları içerisinde yer alan oyalar belli bir işlem sonrasında bu sandıkta yerlerini alabilmişlerdir. El değmemiş kadar temiz ve düzen içerisinde yapılan bu oyalı yazmaların sandık içerisinde muhafaza edilmeleri de aynı düzeyde titizlik gerektirmektedir.

Ahşap ürünlerin yapımının bir meslek haline dönüştüğü bazı bölgelerimizde ahşap çeyiz sandıklarının yanı sıra farklı şekillerde ahşap oyma desenli yazma sandıklarının yapımı ve kullanımı önemli bir yere sahiptir. Belli bir işlemten geçirildikten sonra ahşap oyma sanatıyla yapılan yazma sandıkları ustanın marifeti ve kendi sanat anlayışı içerisinde şekillenerek işlevsel bir eşya olarak alıcıya sunulmaktadır. Genellikle ceviz ağacının tercih edildiği yazma sandıklarının dört yüzeyinin camlı olması ve oyalardan buradan görünmesi özellik olarak aranmaktadır.

Bu yüzden yazma sandığı “camekân” adı ile de anılmaktadır. Tamamı ahşap bitkisel ve geometrik bezemeli veya yarı ahşap ve camlı, formika ve camlı, metal ve cam malzemenin birlikte kullanıldığı farklı örnekleri bulunmaktadır. Ahşap yüzeyleri, sade, eskitme tarzı verniklenerek, varaklı, lake tarzı boyanmış şekillerde dikdörtgen ve köşeli örnekleri müşterinin beğenisine sunulmaktadır. Ayrıca günümüz yeni örnekleri arasında yine yüzeyleri ahşap çerçeveli ve cam yüzeyleri yerine eski kilim desenleriyle kaplanmış örneklerine rastlamak mümkündür. Yapılan malzemeye ve işçiliğine göre çeşitlilik gösteren yazma sandıkları, kişilerin beğenilerinin yanı sıra yapılan oyalardan miktarına göre de tercih edilmektedir.

Fotoğraf: 25-26-27 Ahşap yazma sandığı ve metal oya camekânı

Ahşap sanatının küçük ve nadide parçaları arasında üretilen yazma sandıkları kullanım alanı ve çeyiz kültürümüzün bir parçası olması sebebiyle oluşturan bu uygulamalar kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Günümüz teknolojisinin gelişimine ve ürün çeşitliliği ile birlikte farklı beğenilerin ve moda akımlarının kurbanı olan oya yapımı ve yazma sandıklarının zaman içerisinde yok olmadan bu çalışma ve örneklerin etnografya açısından belgelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Günden güne gelişen ve değişen teknoloji ve endüstrideki yeniliklerin, yeni yaşam tarzıyla birlikte ihtiyaçların ve alışkanlıkların değişerek eski ile yeni arasındaki bağların yavaş yavaş uzaklaşarak yok olması yönünde zemin hazırladığı görülmektedir. Eskinin kıymetini bilmediğimiz ölçüde yenin hiçbir değeri de olmayacaktır. Bu değer ve olgularımız ise bir milletin birlik ve beraberliğini oluşturan örf ve adetlerinin önemini kavranmasında etken bir rol oynamaktadır. Gelenek ve göreneğimize bağlı olarak oylarımızın yapımı ve kullanımı devam ettiği sürece yazma sandıklarına olan ihtiyacımız da devam edecektir. Maddi kültürümüzün bir parçasını oluşturan bu ürünlerimiz kültürel kimliğimizi yansıtan ve bizi biz yapan değerlerimizi oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKPINARLI, H.F. ve DURGUTDÜZÇAY, N. (2004).Edirne Tatarlar Köyü Çeyiz Geleneği. *Motif Dergisi*. Yıl:10.Sayı:38 İstanbul: Pınarbaşı Matbaacılık ve Rek.Hiz.San. ve Tiç.Ltd.Şti.
- AKPINARLI, H.F. ve KURT, G. vd. (2013). *Kahramanmaraş El Sanatları*.Cilt: II. Ankara: Hangar Marka İletişim Reklam Hizmetleri Yayıncılık. Ltd.Şti.
- BARIŞTA H.Ö. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sanat Eserleri Dizisi. Ankara: Kozan Ofset ve Matbaacılık Sanç ve Tic. Ltd. Şti..
- ERBEK M. (2002). *Çatalhöyükten Günümüze Anadolu Motifleri*. Dumat Ofset LTD. Ankara
- ERDENTUĞ, N. (1977). *Sosyal Adet ve Gelenekler*. Kültür Bakanlığı Yayınları:254, Halk Kitapları:4
- KURT, G. (2011). *Akdeniz Bölgesi Boncuk Oyalarından Yapılan Ürünlerin İncelenmesi*. Yayımlanmamış
- Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi, Gazi. Üniversitesi,Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- KURT, G. (2001). *Konya İli Seydişehir İlçesinde Yapılmakta Olan Boncuk Oyaları Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi. Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖNDER M. (1995). *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*. Ankara.İş Bankası Kültür Yayınları,
- TÜRK EL SANATLARI. (1993). Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi

Elektronik kaynaklar

*URL-1 : <https://islamansiklopedisi.org.tr/ceyiz>Erişim tarihi 18.09.2020

Sözlü Kaynaklar:

- KK-1 Züleyha Kahveci Kahramanmaraş 21-27 Haziran 20013
- KK-2 Sema Ertürkmen Kahramanmaraş 21-27 Haziran 20013
- KK-3 Melek Sümbül Kahramanmaraş 21-27 Haziran 20013
- KK-4 Azize Taşöz Antalya 18-25 Ağustos 2009
- KK-5 Zehra Aksu Antalya 18-25 Ağustos 2009
- KK-6 Ayten oban Burdur 11-13 Ağustos 2009
- KK-7 Servet Aya Burdur 11-13 Ağustos 2009
- KK-8 Nuray Gedik Adana 10-15 Temmuz 2008
- KK-9 Ayşe Bukan Adana 10-15 Temmuz 2008
- KK-10 Fikriye Ateşeyan Mersin 15-18 Temmuz 2008
- KK-11 Sariye Köroğlu Mersin 15-18 Temmuz 2008
- KK-12 Hatice Kolay Konya Seydişehir20-27 Haziran 1999
- KK-13 Şerife Göçülü Konya Seydişehir 20-27 Haziran 1999